

V.

SVÆRMEREN OLE VEED-FALDS
TROSBEKENDELSE.Ved **Henning Heilesen.**

Fra tid til anden har der været mennesker, som af en eller anden grund ikke har kunnet finde sig til rette med

noget eksisterende religiøst samfund og derfor har lavet sig deres egen religion paa grundlag af deres særmener. Saadanne mennesker betegnes almindelig som sværmere. De opstaar særlig i tider med stærk religiøs uro. Navnlig under den pietistiske vækkelse i Danmark i begyndelsen af det 18. aarhundrede var sværmerne talrige. Ogsaa i det 19. aarhundrede kan det iagttages, hvorledes sektvæsen og sværmeri følger i en kirkelig vækkelses kølvand. I hælene paa den grundtvigske vækkelse fulgte baptisterne, efter baptisterne mormonerne. Paa denne baggrund møder vi ogsaa sværmeriet, repræsenteret af Ole Veed-Fald¹. Denne mand var født i Gjerstad i Norge 1806² som søn af skibstømrer Ellef Nielsen og dennes 1. hustru Kirstine³. Omkring 1814 udvandrede familien til Danmark og bosatte sig i Aalborg⁴. Ole Veed-Fald skal oprindeligt have været farversvend. En tid var han korporal og gymnastiklærer ved 3. jyske infanteriregiment i Aalborg⁵. 1832—39 virkede han som politibetjent i samme by. Derefter rejste han fra Aalborg og var 1839—40 medhjælper ved Flakkebjerg institut. Fra Flakkebjerg rejste han til København, hvor

¹) Hans liv er beskrevet af Evald Tang Kristensen i »Ole Veed-Fald. En lille Levnetstegning« (Vejle 1918). Denne bog er hovedkilden til den følgende fremstilling af Ole Veed-Falds liv. Jfr. J. P. Wammen: Gravør Ole Elifsen Veed-Fald sen. (Hardsyssels Aarbog VII 66 ff.).

²) Døbt 22. oktober 1806. Vaccineret 1813 af pastor Abel i Gjerstad (fader til den kendte norske matematiker Niels Henrik Abel. Aalborg Budolphi kbg., konfirmerede drenge søndag efter paaske 1821 nr. 23).

³) Ellef Nielsen (Veed-Fald) død som savskærer i Nørresundby 26. august 1844, 62 aar gammel. Efter sin 1. hustrus død giftede han sig 2. gang 1814 (ikke i Aalborg) med Inger Olesdatter (død i Aalborg 9. januar 1831, 47 aar 8 maaneder gammel). Gift 3. gang i Nørresundby 23. oktober 1835 med Ane Olesdatter (f. i Norge ca. 1795; formentlig søster til hans 2. hustru).

⁴) Dette skete før 10. januar 1815, da Anna Margaretha Veed-Fald blev født i Aalborg Budolphi sogn som datter af arbejdsmand Ellef Nielsen og hustru Inger Olesdatter.

⁵) Kaldes gymnastiklærer ved sit 1. ægteskabs indgaaelse 1. oktober 1831 (Hals kbg., kopulerede 1831 nr. 4).

han 1843—44 redigerede J. A. Hansens blade »Almuevennen« og »Kjøbenhavns Amts Landcommunal Tidende«, medens J. A. Hansen selv var under censur. Han vendte derefter tilbage til Aalborg. 1847—51 foretog han rejser i England og Tyskland og opholdt sig i denne tid 2½ aar i Lüneburg. Efter at være vendt tilbage til Aalborg ernærede han sig som gravør, et erhverv, som synes at øve en vis tiltrækning paa sekterere; stifteren af den første baptistmenighed i Danmark, P. Mønster, var ogsaa gravør.

Endnu medens Ole Veed-Fald var politibetjent i Aalborg, var han optaget af religiøse spekulationer. Efter eget sigende blev han vakt ved læsning af Doddridges »Taler til Ungdommen« 1838¹. Han blev en ivrig bibellæser resten af sit liv. Efterhaanden kom han til at tvivle om barne-daabens bibelske berettigelse. Da han i 1840 kom til København, stiftede han bekendtskab med den ovenfor omtalte gravør Mønster og lod sig gendøbe. Samme aar fik han under et besøg i Aalborg sin yngre broder, Jørgen Veed-Fald, som var savskærer der, til at lade sig gendøbe. Efter at han atter havde bosat sig i Aalborg, skal han en tid have været forstander for en baptistmenighed i Vaarst. Imidlertid tilfredsstillede baptismen ham ikke i længden. Han var en enspændernatur og kunde ikke ret længe ad gangen trives i noget religiøst samfund². Dertil kom, at han under sin bibellæsning mente at have opdaget, at Tre-enigheden ikke er omtalt i Skriften. Hans opfattelse maa betegnes som doketisk; han nægtede baade Sønnens og

¹) Charles Doddridge (1702—51) var en engelsk frikirkepræst, hvis prædikener var meget yndede i pietistiske kredse ogsaa uden for England. Hans »Taler til Ungdommen« blev oversat til dansk 1767 efter en tysk oversættelse.

²) Hans broder Jørgen synes at lignet ham heri efter følgende udtalelse af Ole Veed-Fald: »Jørgen er som jeg bange for at stifte Menighed — siger: Vi have ikke for stor Trang for Prædikanter, Forsamlinger. Nu have vi Skriften. Prøven og Vælgen af alle Skrifter giver lige saa fuldt og lettere Arbejde end at løbe efter Ørers og Læbers Lyd« (Evald Tang Kristensen, anf. værk s. 49).

Helligaandens personlighed. Som følge deraf brød han med baptisterne og begyndte at vandre om som prædikant for sine egne anskuelser, idet han kritiserede folkekirken præster meget skarpt.

Efter sin 1. hustrus død¹ giftede han sig 2. gang 24. december 1858 paa raadhuset i Sæby med en 18aarig urmagerdatter, Jensine Christine Ørtoft². Ved meddelelsen om vielsen i Sæby kirkebog betegnes han som »fra Folkekirken afvigende Protestant«. Ægteskabet synes at have været ulykkeligt og opløstes snart. Ved kgl. bevilling af 26. maj 1863 blev Ole Veed-Falds 2. ægteskab ophævet, og begge parter fik tilladelse til at indgaa nyt ægteskab³.

I sommeren 1863 rejste Ole Veed-Fald til Agerskov hede i Bording sogn. Her blev han bekendt med den 36aarige ugifte Ane Undestrup Gravesen, som siden 1860 havde boet her paa en parcel paa ca. 40 tønder land af den magreste hedejord⁴. De flyttede sammen og anmodede 26. august 1863 herredsfoged Feddersen om lysning til borgerligt ægteskab i henhold til lov af 13. april 1851 om indgaaelse af ægteskab uden for de anerkendte trossamfund eller mellem medlemmer af forskellige trossamfund⁵. Efter korrespondance mellem de forskellige myndigheder

¹) Mette Kirstine Larsdatter Domgaard, født i Hals 14. juni 1806, død i Aalborg 24. august 1858.

²) Født i Dronninglund 24. maj 1840, død i Randers 30. marts 1908 (gift 2. gang 1868 med godsejer F. Tutein til Høgholt (se Dansk biografisk Leksikon)).

³) Den originale bevilling findes i Landsarkivet i Viborg (Hammerum herreds arkiv, Dokumenter vedrørende borgerlige ægteskaber 1855—91).

⁴) Ane Undestrup Gravesen var født i Snebjerg sogn 10. september 1827 som datter af Gravers Larsen Dam og hustru Svendstine Svendsdatter. Hun lejede 29. juli 1860 ovennævnte parcel af matrikel nr. 25 i Agerskov af gaardejer Jacob Andreas Mikkelsen, hartkorn 1 fjerdingkar 2½ album, gammelskat 1 rd. 30 sk. Lejen var for 1. aar 2 rd., for 2. aar 4 rd., for 3. og følgende aar 6 rd. aarlig. Kontrakten tinglæstes 27. september 1862 og aflystes 28. oktober 1893 (Hammerum herreds skøde- og panteprotokol nr. 20 fol. 346 a ff.).

⁵) Ane Undestrup Gravesen tilhørte folkekirken.

om spørgsmaalet, i hvilken tro børnene af det forestaaende ægteskab skulde opdrages, blev der af justitsministeriet givet tilladelse til, at de maatte opdrages i faderens tro i overensstemmelse med den erklæring, Ole Veed-Fald havde afgivet om sin tro. Vielsen fandt sted paa tinghuset i Herning 13. februar 1864. Forlovere var Jesper Christensen af Torup i Sunds sogn og Jens Jørgensen af Varhede i Avlum sogn¹. I ægteskabet var der en dødfødt søn, født og død 8. maj 1864, og en datter, Maren Kirstine Veed-Fald, født 6. juni 1865 (senere kaldt Maren Kirstine Olesen). Ole Veed-Fald døde paa Agerskov hede 3. juni 1873. Hans 3. hustru døde under et besøg hos sin datter paa Demstrup mark 4. september 1894.

Den omtalte erklæring af Ole Veed-Fald, som meddeles nedenfor, blev sammen med en del andre dokumenter vedrørende borgerlige ægteskaber i Hammerum herred afleveret i oktober 1950 til Landsarkivet i Viborg. Den var vedlagt Ole Veed-Falds og Ane Undestrup Gravesens anmodning om lysning til borgerligt ægteskab. Gennem denne erklæring gives der et interessant billede af Ole Veed-Fald som en mand, som var dybt religiøs, men samtidig af en noget urolig natur, som satte sin egen autoritet over den officielle kirkes. Den synes tillige at være et vidnesbyrd om, at Veed-Fald i sin vidtdrevne subjektivisme og mistillid til den officielle kirke har været paavirket — direkte eller indirekte — af de Søren Kierkegaardske tanker i »Øieblikket«.

Erklæring.

Paa Grund af Bestemmelserne i Lov af 13de April 1851 § 9, om at forinden Bekjendelse af forskellige Troessamfund gifte sig, skal afgives en Erklæring om i hvilken Troe Børnene af et saadant Ægteskab skulle opdrages² har jeg

¹) Vielsen findes indført i Protokol vedrørende borgerlige ægteskaber 1855—81 fol. 3 b ff. (Viborg LA, Hammerum herreds arkiv).

²) Omtalte paragrafs første punktum havde følgende ordlyd: »Ægteskab mellem Personer, der ikke høre til samme Troessamfund, maa først da finde Sted, naar de til den Embedsmand, for hvem Ægteskab indgaaes,

anseet det fornødent at fremsætte et kort Begreb af min Troe, den Troe i hvilken jeg ønskede vore Børn opdragne saaledes:

»Jeg troer paa den almægtige Gud, Himlens og Jordens Skaber og Opholder, som har været af Evighed og vil vedblive gennem Evigheders Evighed. Denne Gud er vor Fader, vor Gjenløser og vor Helliggjører, saa at vi ikke have med mere end een Gud at bestille. Han er aabenbaret i sit Ord, har end videre iført sig Kjød, da han kaldtes Sønnen, Jesus Christus, i hvilken Skikkelse han forligte Verden med sig selv, af sin egen frie Villje. At det er hans Villje at vi skulle kjende ham i den Kjerlighed han aabenbarede Menneskene som Sønnen, og besjeles af hans kjerlighedsfulde Sind som er hans Aand, og lade vor Kjerlighed til Gud blive virksom i Kjerlighed til vore Medmennesker — efter deres Gode. — At i Jesu Navn, som er: efter hans Bud og Lære, skulle alle vore Tanker Ord og Gjerninger gøres, naar de skulde blive os til Velsignelse; at vi, om vi frygte og elske Ham skulle voxe i Naade og Kundskab, ei allene i dette Liv, men bestandig i hiint Liv efter vort jordiske Legemes Aflæggelse i Døden; at Herren vil dømme alle Mennesker med en retfærdig Dom efter deres Gjerninger, belønne de Gode og straffe de Onde, og at vi derfor bør have Omsorg for vort evige Vel.

Jeg vælger, hellere at blive betragtet som Hedning — Hedningerne kunne jo have Loven i Hjertet indskreven — skjøndt jeg af gandske Hjerte troer paa Jesum Christum min Herre og min Gud, og af hans Ord kjender Budene, end at blive kaldt »Christen«, hvilket Navn i sand christelig Betydning er uendelig mere forpligtende end man sædvanlig troer, og ængster mig for at blive deelagtig i de forfærdelige Misbrug (Synder), som daglig skee imod det Allerehelligste baade i Lære og Levnet, om hvilke Misbrug man overbevises ved at sammenligne vore Dages officielle og

have afgivet en Erklæring om, i hvilken Tro Børnene skulle opdrages* (Schwartzkopf: Gejstlig Reskriptsamling III 221).

practiske Christendom med vor Herres og Frelzers nye Testamentes uforvanskede Ord.

Troesartikle, forsaavidt de sædvanlig omfatte de særdeles Puncter i den almindelige Læreform man ikke hylder, har jeg ikke havt Anledning til at føre i Pennen — det vilde ogsaa kræve Udarbeidelse af Grundlaget for en heel Reformation, som jeg ikke kan paatage mig. Jeg maa misbillige enhver Sætning som ikke stemmer overeens med Sandheden og Ordet hvoraf følger at de maa rette sig efter den forskjellige Grad af Erkjendelse som det enkelte Menneske for sig har naaet. Men jeg erkjender at dette er et helligt Bud, ja baade det første og største af Alle, dette nemlig: »Du skal elske Herren din Gud (Israels Gud) af gandske Hjerte Sjæl og Sind og af al din Styrke, og din Næste som dig selv« hvilket er et evigt og til Alle givet Bud, og en fast Artikkel i mit Hjertes Troe — høist bindende for mig. Alle øvrige Artikler som maatte blive fremsatte maae have dette baade til Indgang og til Udgang.

Jeg protesterer imod den danske Folkekirkes Medlemers Fleertals Vildfarelser, der i det practiske Liv og Læreformer fornægte denne Artikkel, protesterer om mueligt skarpere end den danske Folkekirke protesterer imod den catholske Kirkes Vildfarelser som jeg ogsaa protesterer imod. Om det derfor saaledes maatte behage kunde man kalde mig Protestant, det vilde da blive: fra Folkekirken afvigende Protestant. —

Ligesindede med mig kjender jeg kun meget Faa, og de Faa ere temmelig vidt adspredte. Men af samme Grundanskuelse om, og mere eller mindre practiske Efterfølgere af det anførte Bud antager jeg at her i Landet findes Mange, men noget Samfund, Forsamling eller Menighed her paa Jorden som jeg kunde gaa op i, kjender jeg ikke. Samfund med Gud og Syndernes Forladelse opnaaes ved Erkjendelsen af vor egen Fordærvethed, ved Afsky for Synden, ved at anraabe Gud om Bistand til at afstaae fra den mere

og mere og at føre et Liv overensstemmende med hans hellige Villje, thi uden Ham kunne vi slet intet gjøre.«

I August 1863.

O. Veed-Fald, sen¹.

¹) Ole Veed-Fald skrev sig saaledes til forskel fra en langt yngre halvbroder (af faderens 3. ægteskab), som ogsaa hed Ole Veed-Fald.

Paa erklæringen staar følgende tilføjelse af Ane Undestrup Gravesen:

Da jeg har overbeviist mig om at Ole Veed-Fald er af en retskaffen Tænkemaade tager jeg ikke i Betænkning at lade ham have Ledelsen af de Børns Opdragelse og Underviisning som maatte blive en Frugt af det Ægteskab jeg agter at indgaae med ham saavel med Hensyn til Troe og Haab som til borgerlig Retskaffenhed, om jeg end ikke fatter den fulde Betydning af alle hans Protester.

Agerskov Hede d 25de August 1863. Ane Undestrup Gravesen

m. p. P.